

СМАЧИЛО В.В., доктор економічних наук, професор
Харківський національний університет
міського господарства ім. О.М. Бекетова, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6153-1564>
E-mail: miroslava.valya@gmail.com

БОЖИДАЙ І.І., кандидат економічних наук,
старший викладач,
Державний біотехнологічний університет, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2227-219X>
E-mail: bogiday@ukr.net

УШКАЛОВ А.В., кандидат економічних наук,
головний спеціаліст
Головне управління Держпродспоживслужби
в Харківській області, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8317-7909>
E-mail: vetdocman@gmail.com

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Успішна євроінтеграція України можлива лише за умови здійснення низки реформ, в тому числі і в освітньому просторі. Збільшення інвестицій у людський капітал та удосконалення рівня умінь громадян сприятимуть пристосуванню до фундаментальних змін, що відбуваються в світовій економіці, як то глобалізація ринків, швидкі темпи розвитку технологій та світова конкуренція.

Сучасні соціально-економічні динамічні зміни вимагають гнучких адаптаційних змін не лише суб'єктів господарювання, а і безпосередньо людини як основного елемента стратегічного

менеджменту. Інформаційне суспільство висуває людину як особистість з власними бажаннями та прагненнями на перші шаблі в аспекті розвитку людського капіталу як рушійної сили розвитку держави. Освіта, при цьому характеризується безперервністю та динамічністю. Конкурентоспроможність працівників базується на усвідомленні необхідності навчання впродовж життя, розширенні сфери власних знань та удосконаленні набутих навичок, що корелюються з професіями майбутнього.

Вперше концепція «навчання впродовж життя» («lifetime learning») була представлена у 1965 р. П. Ленграндом на форумі ЮНЕСКО. У запропонованій ученим теорії в центр розвитку суспільства були поставлені компетенції людини, для якої держава повинна створити всі необхідні умови для постійного розвитку її здібностей протягом життя. Поштовхом для створення теорії безперервної освіти стала глобальна концепція «єдності світу», згідно з якою всі частини нашої цивілізації взаємопов'язані та взаємозумовлені. При цьому людина є головною цінністю і основою всіх процесів, що відбуваються у світі. А вже наприкінці 90-х Європейський Парламент і Рада Європи взяли цю концепцію за основу нової освітньої політики, щоб допомогти майбутнім фахівцям навчитися підлаштовуватися до умов змінного ринку праці.

Значний внесок у розробку теорії безперервної освіти вніс Р. Даве, який під безперервною освітою розумів процес вдосконалення особистого соціального і професіонального розвитку протягом усього життєвого циклу індивіда з метою підвищення якості життя як людей, так і колективів. Р. Даве також визначив двадцять п'ять ознак, що характеризують безперервну освіту, серед яких найважливішими є: охоплення освітою всього життя людини; розуміння освітньої системи як цілісної, що включає дошкільне виховання, основну, повторну,

паралельну освіту і об'єднує, інтегрує всі її рівні та форми; включення в систему освіти, крім навчальних закладів, формальних, неформальних і позаінституціональних форм освіти. Ці теоретичні положення лягли в основу реформування національних систем освіти у світі (у США, Японії, Німеччині, Великій Британії, Канаді, країнах Східної Європи і «третього світу»). Але в жодній країні поки ще не створено довершеної системи неперервної освіти, яка базувалася б на однакових принципах. У деяких країнах діють регіональні, національні та міжнародні центри, які розробляють проблематику і координують програми й інформаційний обмін з питань неперервної освіти (переважно щодо освіти дорослих). В контексті сучасної адміністративної реформи, що імплементується в Україні, важливо перейняти досвід провідних країн світу в цьому питанні.

У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення, як «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning – LLL). У кожному із цих термінів зроблено акцент на певній стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини.

Визначення терміну «навчання впродовж життя» зазначене в документі Європейської Комісії «Перетворимо Європейський простір навчання впродовж життя реальністю» (опубліковано у листопаді 2001 р.): «Навчання впродовж життя – вся діяльність з навчання, здійснювана протягом життя, з метою вдосконалення знань, умінь і компетенцій як в інтересах особистісного,

громадянського і соціального розвитку, а також / або для отримання роботи».

Усвідомлення важливості освіти протягом життя для людського розвитку призвело на початку ХХІ століття до модернізації європейської політики у сфері освіти. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (A Memorandum of Lifelong Learning). В Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. Визначення безперервної освіти включає: отримання ступенів та дипломів у вільний час; професійні курси, в тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; освіта для дорослих; друга освіта інше.

В Україні освіта протягом життя поки що не розвинута системно. У законі України «Про освіту» навчання впродовж життя входить до основних компетентностей, яким керується НУШ (Нова українська школа). При цьому поняття «компетентність» трактується Законом України «Про вищу освіту» як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей».

Основними шляхами реалізації програми безперервної освіти є такі: забезпечення наступності змісту та координації навчальної діяльності на різних етапах освіти, що є продовженням попередніх; формування потреби й здатності особистості до самонавчання; оптимізація системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації; створення інтегрованих навчальних планів та програм; запровадження і розвиток дистанційної освіти; формування системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та вимог ринку праці.

Концепція навчання впродовж життя (Lifelong Learning) сформувалася, як відповідь на виклики, які виникли внаслідок переходу людства від індустріальної фази розвитку до надіндустріального інформаційного суспільства. Основними проблемами цього переходу стали:

- застарівання актуальних знань людини внаслідок швидкої зміни технологій протягом життя одного покоління,
- щоденна робота із великими масивами інформації,
- зниження значення індивідуалізму в професійній діяльності і необхідність свідомого переходу до колективних форм співпраці.

У зв'язку з бурхливим розвитком навчання протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах на сьогодні виділяють наступні три основні форми освіти:

- формальна освіта - початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

- неформальна освіта - професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах;

- інформальна освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища - індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві фактори свого розвитку.

Загалом процес адаптації людини до динамічних соціально-економічних умов, в аспекті реалізації концепції впродовж життя, дає змогу зняти соціальну напруженість у суспільстві, допомагає людині досягти життєвого успіху, тому що безперервна освіта і самоосвіта – основні чинники побудови людиною професійної кар'єри. Підвищення рівня конкурентоспроможності працівника насамперед пов'язане з підвищенням рівня професійної майстерності та перспективного кар'єрного зростання. При цьому зацікавленою стороною у кваліфікованих кадрах є роботодавець, що корелюється з правом працівника на професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації.

В Україні назріла необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи освіти впродовж життя. Необхідно в масштабах країни проаналізувати діяльність сформованої сфери нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності. Це дозволить виявити специфіку неформальної пізнавальної й навчальної діяльності різного контингенту дорослих, мотиваційні особливості й механізми самоорганізації цієї діяльності. Повноцінне входження України до єдиного освітнього простору можливе тільки за умови інвестування в людський капітал, і концепція освіти впродовж життя є одним із важливих кроків у цьому напрямі.

У цих умовах потрібен новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідає сучасним освітнім потребам. Назріла необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти в Україні. Однією з найбільш істотних проблем становлення системи неперервної освіти є подолання стереотипу ставлення до неформальної освіти як неповноцінної.